

velencei konfliktus mind csak erősítette a szigetország pozíciót s meghosszították a Szerző által „anakronisztikusnak” tekinthető létét a formálódó Oszmán Birodalom szorításában.

Rhodosz 1522. évi török ostroma megmutatta a török fölényrel való szembezállás kilátástalanságát. A jól ellátott rhodoszi erősség, amelyet az olasz hadmérnök, Gabriel Tadini erősített meg, 14–16 000 főnyi védőerővel 5 hónapon át állta az ostromot, de mint a korábbi konfliktusokban is, magukra maradtak. Az ostrom idejé-

nek diplomáciai eseményei, a segítségnyújtás elmaradása visszamenőleg is értelmezi a lovagok reálpolitikáját és a nyugat katonai kezdeményezéseire való reagálását.

A kötetet 31 korabeli török okmány eredeti szövege és francia fordítása, valamint terjedelmes bibliográfia zárja s teszi egyúttal a korszak történelmével, magyar történelmével is foglalkozók fontos segédeszközévé.

Szegzárdy-Csengery Klára

HERMANN RÓBERT

PERCZEL MÓR ELSŐ HONMENTŐ HADJÁRATA

Zalai Gyűjtemény, 36/II.

(Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1995. 148 o., ill.)

Mészáros Lázár, az első magyar kormány hadügyminisztere az 1848/49-e-s szabadságharc szereplőiről írt munkájában a következőképpen jellemezte Perczel Mórt: „Aki igazságos akar lenni, katonai képességet tőle meg nem tagadhatja. Bár tüzéranodában pár évet töltött csak s ott szerzett hadi tudományából a polgári küzdelmek alatt kijött, de természetes harcösztone és fogékonysága őt, mint autodidaktát, a küzdhelyen csakhamar kiválóná tette. Vezénylői képességgel bírt ugyan, azonban bocsánatával legyen mondva, e sorok írója mégsem tartja őt oly nagy vezérnek, mint amilyenek magát Perczel tartotta...”

E rövid idézetben is látható, tapasztalható az az ellentmondás, amely Perczel szabadságharc alatti tevékenységét jellemezte és amely a róla szóló munkákból is gyakran visszaköszön. Kiváló katona volt, de nem jó parancsnok – írta Mészáros. De Perczel szinte végig valamilyen szintű kötelek élén állt. Akkor mitől volt jó katona? Kudarcai mellett, mint például Mór és Káty, voltak szép sikerei is mint Szolnok, Szenttamás, a bánási hadjárat. A legtöbb honvédtábornok nem igen mutathat fel ennél többet, olyanok sem, akiket közmegebecsülés övez azóta is. Akkor miért e kétes, vagy inkább negatív megítélés?

Perczel közismerten radikálisan gondolkodó, cselekvő ember, hazafi volt, aki nem szívesen fogadott el senkitől utasítást, parancsot, véleményt. Önkényes lépéseivel környezetét sokszor maga ellen hangolta és túlzóan forradalmi nézeteivel is csak kevesen értettek egyet. Ezen jellembeli hibái, gondolkodása miatt sok ellen-

seget szerzett magának és nyilván ezért volt olyan szélsőséges a „sajtója” a szabadságharc után is.

Politikai nézeteit, cselekedeteit ugyanakkor a kortársai és a tevékenységét elemzők is, általánosítva, visszavetítették katonai, parancsnoki tevékenységére, ami azonban sokszor téves következtetésekhez, véleményalkotáshoz vezetett és vezetett. Ez egyébként mások esetében is számos alkalommal előfordult, sok honvédtábornokot, katonát ültettek hasonló okokból a „vádoltak padjára”. A katonákat azonban elsősorban és mindenekelőtt „szakmai” tevékenységük alapján kell megítélni, amit tettek, illetve amit tenni elmulasztottak. Ez az elsődleges mérce.

Hermann Róbert ez utóbbit szem előtt tartva írta meg Perczel Mór muraközi hadjáratának történetét, igyekezve távol tartani magát minden egyéb szemponttól. Bár helyenként – például az összegzés utolsó bekezdésében – kiderül, hogy a szerző is nehezen képes szabadulni az előítéletektől, egy minden részletében hitelesnek tűnő elemzés után úgy érezhetjük, hogy valóságos képet kaptunk az első igazán komoly feladattal megbirkózó Perczéről.

Perczel Mór esetében azonban a katonai tevékenységének bemutatására szorítkozni meglehetősen nehéz, főleg az első időszakban, hisz feltűnését is elsősorban politikai szerepvállalásának köszönhette. Ezt az időszakot a szerző sem kerülte ki és bemutatta azt az ironikusnak is nevezhető utat, ahogy Perczel képviselőből ezredes, egy többezres csapat parancsnoka lett.

A továbbiakban eseménytörténeti alapossgággal ismerhetjük meg Perczel és csapatai útját Ozorától a Muraközbe. Az ismertetés azonban nem csupán a helységek, időpontok sorolására szorítkozik, a szerző igyekszik az összefüggéseket és az események hátterét is megvilágítani. Ez esetben azonban ez nem mindig könnyű. Nem róható fel a szerző hibájául a legfontosabb kérdés megválaszolatlanul hagyása sem, az ugyanis, hogy miért, milyen utasítás alapján ment Perczel a Muraközbe. Nem található válasz arra a kérdésre sem, hogy vajon ő találta ki ezt a hadjáratot és felettesei utólag jóváhagyták, vagy pedig esetleg az Országos Honvédelmi Bizottmány, netán egy miniszteri parancs szólította a horvát határhoz? Az ország és főleg a hadsereg akkori viszonyai között mindkettő könnyen elképzelhető. Perczel pedig efféle – más körülmények között aligha menthető – lépésekre egyébként is hajlamos volt. Egy katona megítélésénél ilyen szempontok súlyosan nyomnak a latban.

Mindenesetre, ha bírálattal érheti is Perczelt a felettes szerveivel való kapcsolattartásért, az alá rendelt csapatai szervezését, vezetését illetően már annál kevésbé. Ez egyértelműen kiderül a muraközi hadjárat ismertetésével kapcsolatban. Ha hibákat követett is el, azt mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy minden tapasztalat nélkül képes volt egy esetenként a 10 000 főt is meghaladó létszámú hadtestet összetartani, irányítani. Ez már magában is tiszteletre méltó, még ha mögötte esetleg öns érdekkel is jócskán felfedezhető.

A szerző mindenre kiterjedő leírásának köszönhetően képet kaphatunk arról az erőfeszítésről, amelyet egy szervezés alatt álló kötelék vezetése jelentett. Az állandó harc a létszám, a fegyverek kiegészítésére, növelésére, az ellátás megszervezése, a hadrend alakítása, javítása, az alárendelt tevékenységének megszervezése egy tapasztalt vezér és egy összeszokott táborok számára is nehéz feladat. A Muránál lévő csapatok irányítása pedig – hasonlóan a többi hadszíntéren lévő magyar kötelékhez – összetételük, hozzáállásuk, tapasztalatuk, illetve inkább tapasztalatlanságuk miatt is rendkívül nehéz munkát jelentett. Perczel ezt, tábornoki főnökeivel, tisztjeivel együtt végül is sikeresen megoldotta.

A szerző Perczel hadjáratának fontosságát a szemben álló osztrák és horvát csapatok erejének, tevékenységének, szándékának az ismertetésével teszi meggyőzőbbé és érthetőbbé. Ez által lesz nyomon követhető a magyar csapatok mozgása, elhelyezkedése és tevékenysége is. Egyértelműbbé válik, hogy miért volt szükség

például a friedai ütközetre és hogy az milyen eredményt hozott.

Hermann Róbert munkája olyan részletesen és alaposan mutatja be a hadjárat történetét, amely érdemben már aligha bővíthető. Az eseménytörténeti ismertetés azonban nem térhet ki egy sor olyan kérdésre, amelynek tisztázása nélkül viszont nem mondhatunk megalapozott véleményt a hadjáratról, a hadtest és parancsnoka tevékenységéről. A szerző ezért bemutatja azon részterületeket is, melyek segítségével az események mögé pillanthatunk.

A hadjárat hadművészeti megközelítését mélyítik azon fejezetek, melyek a hadtest összetételével, tisztikarával, a szervezetek kialakításával, a lőszer- és fegyverellátás kérdéseivel, a tüzéséssel, a hírszerzéssel foglalkoznak. A szerző külön kitért a nemzetőrség szerepére, melynek használhatósága, értéke állandó vita tárgyát képezi.

Kiemelt helyet kaptak a munkában a hadjárat gazdasági kérdései is, melyet az is indokol, hogy itt a hadtestnek más katonai és polgári szervezetekkel is tartania kellett a kapcsolatot. Mindezt olyan körülmények között, amikor az ellátás egyes tagozatai, intézményei még csak alakulófélben voltak az országában. A pénzváltás, az élelmezés, a ruházat, a tábori egészségügy bemutatása rávilágít azon területek fontosságára, amely nélkül egyetlen hadsereg, de még egy század sem érhet el sikert. Tárgyalásuk feltétlenül fontos, hisz ezek éppúgy hozzátartoznak a szabadságharchoz, mint a csaták, az ütközetek. Ha majd több ilyen munka lát napvilágot, akkor majd talán e szolgálatok egészének a bemutatása is megtörténhet.

A munka utolsó fejezetei a hadjárat egyéb, politikai vonatkozású körülményeivel, kihatásaival foglalkoznak: pl. a kormánybiztosok segítő, illetve akadályozó tevékenységével, Perczellel való kapcsolatukkal. Olvashatunk a „hadművelési terület” lakosságának hangulatáról, a közvélemény megnyilvánulásairól is.

Az események menetének bemutatása, az egyes részterületek kidolgozása eredményeként Hermann Róbert egy tőle már megszokott magas színvonalú, igazi hadtörténeti munkát helyezett az asztalra. Perczel „első honmentő hadjáratán” kívül megismerhetünk egy hiteles Perczel képet, amely tényekkel bizonyítja a tábornok erényeit és hibáit. További tevékenységének hasonló szintű feldolgozása után már felelősséggel megválaszolható lenne az a kérdés, hogy milyen katona és vezér is volt Perczel Mór.

A munka színvonalát, használhatóságát emelik a csatolt mellékletek, melyek jól kiegészítik

és alátámasztják a szerző mondanivalóját és lehetővé teszik az olvasónak, hogy a hadrendi táblázatok, a hadműveleti napló, va-

lamint a szövegközi ábrák áttanulmányozása után további következtetéseket vonjon le.

Csikány Tamás

WOLFGANG J. MOMMSEN – ELISABETH MÜLLER-LUCKNER

KULTUR UND KRIEG: DIE ROLLE DER INTELLEKTUELLEN, KÜNSTLER UND SCHRIFTSTELLER IM ERSTEN WELTKRIEG

(R. Oldenbourg Verlag, München. 1996. 282 o.)

Az Oldenbourg Verlag által frissen megjelent kötet a müncheni Történelmi Kollégium által 1993. szeptember 12–14. között rendezett tudományos konferencia előadásainak anyagait tartalmazza. A munkában található egyes tanulmányok különböző kiindulópontokból vizsgálják a német kulturális elit, és általában az értelmiség viszonyulását az első világháború történéseihez. Az egyes témakörök avatott szakértői a társadalomtudományok, a történettudomány, a képzőművészetek és az irodalom területeit választották vizsgálódásaik tárgyául. A tanulmányok szerzői figyelemmel kísérik, e néhány vészterhes esztendő alatt milyen is volt a német kultúra, hogyan változott meg, értékelődött át szerepe a német társadalomban; elemzik az egyes politikusok, írók, tudósok, művészek egymással folytatott vitáit, illetve azok visszahatását magára a kultúrára. A műben olvasható előadások sűrűn el vannak látva lábjegyzetekkel, mindegyik megírása mögött a szakirodalom és a korszak alapos ismerete áll.

A mű igazi értéke és érdekessége abban rejlik, hogy a kutatók az első nagy világháború megkezdésétől eltérően nem a katonai, hadműveleti, katonapolitikai, gazdasági, társadalmi vonatkozásait, oldaltól engedik láttatni – természetesen ahol elengedhetetlen, ott ezeket az aspektusokat is felvillantják –, hanem a négy fentebb felsorolt tudományterület legfontosabbnak tartott és friss kutatási eredményeit tárják az olvasó elé. Összefoglaló képet kaphatunk arról, miként látta – sokszor személyesen is megtapasztalva a harctéri borzalmakat – a császári Németország szellemi eliteje a háború mindennapjait; hogyan próbálták ezt az időszakot átvészelni; milyen művek, alkotások kerültek ki kezük alól; milyen hatást gyakorolt a világháború szakmai, művészi fejlődésükre és további életükre, munkásságukra. A később deviánsnak, lázadónak, vagy egyszerűen különcnek tartott értelmiségiek, művészek és tudósok kétségtelenül befolyásolták a társadalom egyes szűk rétegeit, műveik azon-

ban legtöbbször meg nem értésre találtak a korabeli közönség körében.

A kötetet név- és helységmutató egészíti ki, ezenkívül számos korabeli fénykép és illusztráció is található lapjain.

Bevezetőként *Wolfgang J. Mommsen*: A német kulturális elit az első világháborúban című előadása áll a mű első lapjain, melyben jól összefoglalta az addig a témában elért kutatási eredményeket.

Az első nagy témaegységbe a társadalomtudományok körébe sorolható tanulmányok kerültek, melyek az alábbiak: *Hans Joas*: A társadalomtudományok és a világháború: összehasonlító elemzés; *Patrick Watier*: Georg Simmel et la guerre (francia nyelven); *Werner Gephart*: A francia szociológia és az első világháború. Feszültségek Emil Durkheim Nagy Háború-értelmezésében; *Friedrich Lenger*: Werner Sombart a német háború propagandistájaként.

A második nagy témakör jobban érdekelheti az olvasót, hiszen az ott található írások a történettudomány körébe tartoznak, ezek cím szerint a következők: *Jürgen von Ungern-Sternberg*: Hogyan adjunk az értelmetlennek értelmet? A „német kultúra” és „militarizmus” fogalmának használatához 1914 őszén; *Stefan Meinecke*: Friedrich Meinecke és a „lelkek háborúja”; *Christoph Cornelissen*: Politikai történetek és német kultúra. Georg von Below írásai és beszédei, Hermann Oncken és Gerhard Ritter az első világháborúban; *Gerd Krumeich*: Ernest Lavisse és a német „Kultúra”-ra vonatkozó kritikája, 1914–1918.

A mű harmadik nagy fejezetét a szerkesztők a képzőművészeteknek szentelték. Itt az alábbi tanulmányokat olvashatjuk: *Peter Paret*: Elmélkedések a német kultúráról és művészekről az első világháborúban; *Joel Segal*: A háború, mint megoldandó perspektíva a művészet számára; *Christian Lenz*: Kirchner-Meidner-Beckmann. Három német művész az első világháborúban; *Dietrich Schubert*: Otto Dix rajzol az első világ-